

Φωνολογικοί κανόνες

$A \rightarrow B / \Gamma __ \Delta,$

όπου: 1. **A, B, Γ, Δ** είναι δέσμες διακριτικών χαρακτηριστικών
2. **A ή B** (αλλά όχι **A και B**) μπορούν να είναι **Ø**.
3. **Γ, Δ** μπορούν να είναι **Ø, # ή +**.

Εάν Γ ή $\Delta \neq \emptyset$, ο κανόνας λέγεται *συμφραστικός* (context-sensitive)· εάν Γ και $\Delta = \emptyset$, ο κανόνας ισχύει ανεξαρτήτως συμφραζομένων (context-free).

Συντομογραφίες: # = όριο λέξης, + = όριο μορφήματος, Σ = Σύμφωνο ([συλλαβικό]), Φ = Φωνήεν ([+συλλαβικό]), $X_0 = \emptyset$ ή περισσότερα, $\{ \}$ = διάζευξη.

Οι φωνολογικοί κανόνες δεν αφορούν τυχαίες ομάδες φωνημάτων, αλλά σύνολα φωνημάτων που έχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά, δηλ. οι κανόνες αφορούν **φυσικές τάξεις**. Οι φυσικές τάξεις προσδιορίζονται από μία και μόνη **σύζευξη** χαρακτηριστικών· οι μη φυσικές τάξεις προσδιορίζονται από **διάζευξη** χαρακτηριστικών. Π.χ., η ομάδα [p, t, k] είναι μια φυσική τάξη ([-ηχηρό, -εξακολουθητικό]). Αντίθετα, για να χαρακτηρίσουμε το σύνολο [p, t] χρειαζόμαστε περισσότερα χαρακτηριστικά απ' ό,τι για κάθε έναν από τους φθόγγους ξεχωριστά· χρειαζόμαστε μια διάζευξη χαρακτηριστικών:
[-αντηχητικό, +χειλικό, -ηχηρό, -εξακολουθητικό] ή
[+αντηχητικό, -έρρινο, -χειλικό, +κορονικό, -ψηλό, +διαρκές].

Ασκήσεις φωνολογίας

- Τι περιγράφουν οι κανόνες; Είναι κανόνες της ελληνικής αυτοί;
 - $[+\text{ρινικό}] \rightarrow \emptyset / [+ \text{συλλαβικό}] __ \#$
 - $\Phi \rightarrow [\gamma] / __ \Sigma_0 \Phi \Sigma_0 \Phi \Sigma_0$
 - $\left. \begin{matrix} [+ \text{συλλαβικό}] \\ [+ \text{ψηλό}] \end{matrix} \right\} \rightarrow [- \text{συλλαβικό}] / __ [+ \text{συλλαβικό}]$
- Γράψτε τους φωνολογικούς κανόνες.
 - Τα ηχηρά σύμφωνα ερρινοποιούνται μετά από έρρινα σύμφωνα.
 - Τα αποφρακτικά («κυρίως σύμφωνα») αηχοποιούνται στο τέλος της λέξης ή πριν από άλλα άηχα αποφρακτικά.
 - Τα τονιζόμενα φωνήεντα μακρύνονται πριν από άτονη συλλαβή.
- Ποιες τάξεις είναι φυσικές και ποιες όχι;
 - [v, ð, γ]
 - [c, ʃ]
 - [c, ʃ, ɕ]
 - [c, ʃ, ɕ, h, ɲ]
 - [c, k, g, ʃ]
 - [p, m, n]
 - [p, b, m, n]
 - [a, b, c]
 - [v, s]
 - [ɲ, f, v]
- Εξετάστε τα ακόλουθα δεδομένα από τα ιταλικά (σε φωνητική μεταγραφή):

mámma “μαμά”
témpo “χρόνος”
áfjora “αμφορέας”
injfekóndo “άκαρπος”

kóme “πώς”
tómbola “τόμπολα”
comválida “επικύρωση”
gómfio “φουσκωμένος”

téma “θέμα”
ámprio “φαρδύς”
injfámia “ατιμία”
injválido “άκυρος”

Με βάση τα δεδομένα αυτά, προσδιορίστε εάν οι φθόγγοι [m] και [ɲ] αποτελούν διαφορετικά φωνήματα της ιταλικής ή αλλόφωνα του ίδιου φωνήματος. Αιτιολογήστε την άποψή σας. Παρουσιάστε δεδομένα που ν' αποδεικνύουν ότι οι φθόγγοι [m] και [ɲ] έχουν την ίδια συμπεριφορά και στα ελληνικά.

5. Σύμφωνα με αρκετές περιγραφές της κυπριακής, τα φωνήματα /v, ð, ɣ/ αποβάλλονται (“αφαιρούνται” ή “σιγούν”) σε ορισμένο περιβάλλον. Μελετήστε τα παρακάτω δεδομένα και διατυπώστε τον κανόνα της αποβολής με όσο γίνεται μεγαλύτερη γενικότητα και απλότητα (σε δύο σειρές το πολύ). Προσοχή: πρέπει να δώσετε μια γενική, μονοσήμαντη περιγραφή της τάξης /v, ð, ɣ/.

síuros “σίγουρος”	oǵámos “ο γάμος”	traúin “τραγούδι”
fóos “φόβος”	onasifías “ο βασιλιάς”	trió “τρυγώ”
fríin “φρύδι”	oðáskalos “ο δάσκαλος”	vulí “βουλή”
káuras “κάβουρας”	róin “πόδι”	vuós “βουβός”
láin “λάδι”	ppió “πηδώ”	délta “δέλτα”
laós “λαγός”	róa “ρόγα”	
líon “λίγο”	traó “τραβώ”	

6. Οι φθόγγοι [ɲ] και [ɳ] είναι αλλόφωνα του ίδιου φωνήματος στα ιταλικά. Να καθοριστεί η κατανομή τους:

nóta “νότα”	fǎngo “λάσπη”	fantazía “φαντασία”
aǵkóra “ακόμα”	fančúlla “κοπέλα”	ánsya “αγωνία”
número “νούμερο”	fína “φίνα”	véngo “έρχομαι”
bǎnka “τράπεζα”	nído “φωλιά”	bandíto “ληστής”
káne “σκύλος”	aǵkóna “Αγκώνα”	

Εν. Β. Πετρούνιας, *Νεοελληνική Γραμματική και Συγκριτική («Αντιπαραθετική») Ανάλυση*, τ. Α': *Φωνητική και Εισαγωγή στη Φωνολογία*, Μέρος Β': *Ασκήσεις – Θεματικός Κατάλογος*, Θεσσαλονίκη: Ζήτη, 1997, σσ. 154-155.

- 7.1 Οι φθόγγοι [r] και [l] βρίσκονται σε συμπληρωματική κατανομή σε μια ποικιλία της Ganda. Σε ποιο περιβάλλον εμφανίζεται ο καθένας;

kola	lwana	buulira	lya	luula
omugole	lumonde	eddwaliro	oluganda	olulimi
wulira	beera	jjukira	eryato	omuliro
effirimbi	emmeeri	eraddu	wawaabira	lagira

- 7.2 Εξετάστε τα ακόλουθα δάνεια (από τα Αγγλικά, εκτός της τελευταίας λέξης). Ποια εξήγηση θα δίνετε στην ακανόνιστη συμπεριφορά των [r] και [l];

ebendera “flag”	leerwe “railway”	luula “ruler”
ssaffaali “safari”		

(M. Halle & G. N. Clements, *Problem Book in Phonology*, Cambridge, Mass.: The MIT Press, 1983, σ. 51)

8. Σε ποια συμφραζόμενα εφαρμόζεται ο κανόνας της ελληνικής: /s/ → [z] / ____; Γιατί τα [s], [z] δεν μπορούν να θεωρηθούν αλλόφωνα;

áse
 zmári
 síma
 azbún
 aspún
 aznós
 asfoðili
 zvíno
 sfina

astós
 ascí
 polézzgamíles
 pézi
 pési
 zóni
 sóni
 àstopáretapófasi
 pozdéθatakàtafèrete

9. Θ. Παυλίδου, *Επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 1995, σ. 30: ασκήσεις 1-4, σ. 48: ασκήσεις 1-5.

